

IZBOR

VIJESTI NAJNOVIJE

KRONIKE MOJE

POLITIKOGRAMI

DRUŠTVENI ŽIVOT

KULTURA I ŽIVOT

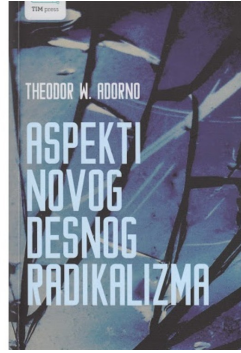
KOLUMNE

DRUŠTVO | 04/09/2021 |

PIŠE Tihomir Ponoš |

Desni radikalizam jučer i danas

Theodor W. Adorno:
Aspekti novog desnog radikalizma (s njemačkoga preveo Tihomir Cipek, TIM press, Zagreb, 2021.):
Adornovo predavanje iz 1967. čita se kao da je održano prije nekoliko dana. Njegova polazišna teza je da su usprkos slomu fašizma još prisutne društvene, ako ne i neposredne, političke, pretpostavke fašističkih pokreta. Generator problema je kapitalizam

Knjiga je nastala na temelju tonskog zapisa Adornovog predavanja održanog 1967. u Beču

U radikalno desnim pokretima propaganda se predstavlja kao bit same politike. Ta je rečenica jedna od nosivih teza predavanja THEODORA Adorna "Aspekti novog desnog radikalizma" održanog u Beču 1967. godine, a otisnutog na njemačkom jeziku 2019. i samo dvije godine kasnije i na hrvatskom. Čitatelja valja upozoriti da su opseg knjige i važnost njenog sadržaja obrnuto proporcionalni. Hrvatsko izdanje ima tek 76 stranica (nešto više od pola je Adornovo predavanje, nešto manje od pola pogovor njemačkom izdanju VOLKERA WEISSA i pogovor hrvatskom izdanju TIHOMIRA CIPEKA, ujedno prevoditelja). Adorno je predavanje održao 6. travnja 1967. na poziv Saveza socijalističkih studenata Austrije. U Adornovoj ostavštini sačuvano je sedam rukopisnih stranica bilješki i natuknica, pripreme za predavanje. Više od pola stoljeća nakon što je održano, pronađen je tonski zapis predavanja na temelju kojega je tiskana knjiga.

Adornovo predavanje od prije 54 godine čita se kao da je održano prije nekoliko dana. Toliko je svježije, toliko je suvremeno i toliko je stanje zabrinjavajuće. Adorno je pred očima imao uspon Nacionaldemokratske stranke Njemačke, radikalno desne stranke osnovane 1964. godine koja je do njegovog predavanja uspjela ući u

parlamente nekoliko njemačkih saveznih država, a na saveznim izborima 1969. malo joj je nedostajalo da uđe u Bundestag. Sasvim je jasno da današnji (ne samo) njemački čitatelj pred očima ima Alternativu za Njemačku (AfD), radikalno desničarsku stranku koja je na parlamentarnim izborima 2017. godine osvojila 94 mandata i postala treća stranka Njemačke. Upravo su snaženje i uspjeh AfD-a razbuktali rasprave o razlozima njihovog uspjeha, a samim time je i Adornovo predavanje ponovno postalo itekako suvremeno i aktualno. Njega ne treba čitati samo kao naputak za razumijevanje njemačkog desnog radikalizma. Ono se može, i treba, čitati kao mogući, ne i potpuni, naputak za razumijevanje desnog radikalizma uopće.

Adornova polazišna teza je da su usprkos slomu fašizma još prisutne društvene, ako ne i neposredne, političke, pretpostavke fašističkih pokreta. Generator problema je kapitalizam (u svojim ekonomskim, društvenim i političkim karakteristikama i manifestacijama), a prvenstveno prevladavajuća tendencija koncentracije kapitala. U to doba ne toliko izrazite ekonomske nejednakosti ta je teza zvučala i pomalo nategnuto, ali danas, u doba sve izrazitije koncentracije kapitala i sve većeg raslojavanja između ekstremno bogatih i svih ostalih, ona je itekako suvremena i razumljiva, a proučavanje nejednakosti u posljednjih petnaestak godina jedna je od najpropulzivnijih disciplina ekonomije. Adorno je bio kritičan i prema etabliranoj matici ljevice, odnosno SPD-u koji se poistovjetio s kejnzijanzizmom, to jest kejnzijanskim liberalizmom (predavanje je održano osam godina nakon što je SPD usvojio Godesberški program), čime je

isključivanjem potencijala za promjenu društvene strukture otežan prijelaz prema socijalizmu.

Sljedeći moment koji navodi Adorno je strah od Istoka, a taj je strah prisutan i danas, samo što se Istok ponešto promijenio. U Europi je sveden na Rusiju, ali se izvan nje proširio na Kinu. Adorno je upozorio i na bauk tehnološke nezaposlenosti koji je postojao usprkos punoj zaposlenosti i svim simptomima prosperiteta. Iđentičan bauk, odnosno zabrinutost i strah postoje i danas, samo što je razlog u doba predavanja bio automatizacija, a danas je digitalizacija, odnosno strah zbog gubitka brojnih radnih mjesta, čak i cijelih zanimanja uslijed tehnoloških promjena.

Važna pretpostavka za razvoj fašizma i desnog radikalizma za Adorna je autoritarnost suvremenog čovjeka, koja je pak posljedica suvremene masovne kulture, odnosno kulturne industrije. Njegova skepsa prema takvoj kulturi nije čudna zna li se njegov rukopis, znaju li se njegovi interesi među kojima je glazba na veoma istaknutom mjestu i zna li se da je bio ljubitelj klasične glazbe, dok mu džez baš i nije bio pri srcu. Kulturna industrija ima simptomatsku funkciju u novom desnom radikalizmu i zato je te simptome, a to su, kako piše, reakcionarna kultura i prisilna provincijalizacija, posebno važno motriti. Danas su takvi kulturnoindustrijski proizvodi, modernijim rječnikom kazano oni zabavne industrije, sveprisutni.

Za desni je radikalizam važna i predodžba komunizma. Bila je važna i prije više od pola stoljeća, a važna je i danas. Naravno, on je danas nevažan, u Europi nema nikakvog utjecaja, ali je poprimio mitska obilježja i za desne je radikale postao nešto nalik praznom

označitelju – sve što im na bilo koji način ne odgovara podvode pod pojam komunizma. U konstrukciji novog desnog radikalizma važno mjesto imaju i politike povijesti, odnos prema nedavnoj prošlosti. U slučaju Njemačke u doba Adorna to su odnos prema Trećem Reichu i poricanje njegovog zločinačkog karaktera, a to završava u stavu "dosta je priznavanja krivnje", baš kao i u pokušaju umanjivanja brojke žrtava nacista. Zvuči itekako poznato i na domaćem, hrvatskom terenu. U oba slučaja iza toga krije se isti cilj – radikalnim umanjivanjem brojke žrtava nastoji se "prekvalificirati" narav režima i poručiti da on, u njemačkom slučaju nacistički, u hrvatskom ustaški, i nije bio baš tako zločinački kakvim ga se prikazuje.

U samoj je srži novog desnog radikalizma, kako onoga iz šezdesetih godina tako i današnjega, propaganda. Adorno tvrdi da je ta ideologija sama po sebi preslaba da bi privukla mase. Međutim, nije slučajno to što su ADOLF HITLER i JOSEPH GOEBBELS bili propagandisti. Desni radikali su koristili, a i danas koriste standardizirane i objektivizirane trikove, piše Adorno, koji su potpuno siromašni i slabi, ali koji ponavljanjem postižu propagandni učinak. O mogućnosti propagandnog učinka u današnjem svijetu, komunikacijski nemjerljivo razvijenijem nego što je bio svijet 1967. godine, izlišno je i govoriti.

Paralele između vremena Adornovog predavanja i današnjice ne mogu se povlačiti u svemu. Njega su brinuli uspjesi Nacionaldemokratske stranke Njemačke na razini saveznih država i prije ekonomskog zastoja 1966/67. godine, ali taj ekonomski zastoj nije ostavio dublje političke posljedice, za razliku od krize koja je

izbila 2008. i koja je bila najveća ekonomska kriza od one iz 1929. Adorno je konstatirao i da Nacionaldemokratska stranka Njemačke još nema masovnu bazu, a ona se podudara s "trenutkom politike katastrofe". Možda je upravo taj trenutak jedan od faktora koji je doveo do uspona desnih radikala u nizu europskih država, ne samo u Njemačkoj, posljednjih desetak godina, a on je migrantska kriza 2015. godine koja je predstavljena kao izravan napad i potencijalno fatalna ugroza europskih, nacionalnih i kršćanskih vrijednosti i tradicija. Adorno zaključuje da desni radikalizam nije ideološki i psihološki problem, on je stvaran politički problem.

DRUŠTVO